

Capitolul 1

Înapoi în harem

Conacul în care trăiesc acum este înconjurat de un peisaj de o tristețe nesfârșită și frumoasă. Din îndepărtata mea casă îmi imaginam că acolo unde soarele strălucește trebuie să fie mereu răs și veselie, dar aici, față în față cu realitatea, soarele, strălucitorul cer albastru și atmosfera limpede au acoperit totul în jur – moscheile, minaretele și chiparoșii îndoliați, care se întind către cer precum o rugăciune, cu acea inexplicabilă tristețe care este baza vieții orientale.

Cum aș fi putut să mă aștept să găsesc răs și veselie într-un peisaj ca acesta? Aici fericirea este chiar expresia unei anume forme de tristețe; cântecele de bucurie ale oamenilor sunt precum imnurile funerare; poezia cea mai dulce este tristă, dincolo de înțelegerea noastră occidentală; povestirile, pe care bătrânii sclavi ni le spun când stăm în cerc, așezați turcește, sunt de o tristețe așa de mare încât mă întreb adesea de unde vin. Și totuși, ca un paradox al paradoxurilor, m-am întors la Istanbul ca să râd, deoarece nu am răs nicăieri așa cum am făcut-o în această țară a extremelor, a contradicțiilor și a surprizelor.

Iar acum, după cinci ani, mă reîntorc aici bucurându-mă încă o dată de calmul și de pacea unui cămin din Răsărit și de

societatea interesantă a prietenei mele Fatima (am schimbat numele). În opinia Occidentului, să stai într-un harem turcesc sună amenințător și deloc într-o mică măsură – da, să recunoaștem – nepotrivit. Când, înainte să-mi părăsesc propria țară, am avut imprudența să îi spun unui corespondent de ziar că îmi doresc să mă reîntorc la existența liniștită a haremului, am fost acuzată că „susțin poligamia”, deoarece pentru cel neinițiat cuvântul „harem” înseamnă o colectivitate de soții, legitime sau de alt fel, și chiar cel inițiat preferă să pretindă că nu cunoaște alt înțeles.

Suntem depășiți de ceea ce noi denumim în Vest plăcerile societății, de oboseala de a scrie împotriva timpului, de graba și forfota marilor noastre capitale occidentale, de zgomotul hidos și interminabil al traficului, care, precum un mare val clocotitor, pare să înăbușe treptat orice înțelegere; cât de bine este să fii aici!

Minunata liniște! Uneori este aproape înspăimântătoare! În nopțile în care mă ridic din pat și trag cu ochiul printre zăbrelele ferestrelor și privesc luna minunată, scâldând cu splendoarea sa de argint liniștea, orașul adormit și mai jos Marea Marmara, calmă, liniștită, în acele momente este dificil să îmi imaginez existența unor suflete vii pe aceste străzi slab luminate și atingerea lui Bekjih, pic, pic, picurându-și sunetul pe pietrele din caldarâm, precum vreun spirit care lovește din altă lume.

Dar, cu cât mă hrănesc mai mult din frumusețea noilor împrejurimi, cu atât acestea nu mă împing la scris. În această minunată grădină a lui Dumnezeu, pentru că aici poți simți atât de puternic prezența divină în fiecare ființă vie, ideile năpădesc din creier; fiecare nerv, fiecare sens gădilă frumusețea înconjurătoare; devine parte integrantă a propriei sale măreții, dar, vai!, gândurile dispar înainte să dobândească o precizie

anume. Înconjurat de o asemenea natură, cum poate cineva să scrie? „Voi, în orașele voastre occidentale”, mi-a spus odată un derviș¹ al ordinului contemplativ, „aveți voi timp sau loc sau ocazia pentru contemplare?”. Fără îndoială că avea dreptate, dar asemenea tuturor acelor turci care dețin privilegiul de a alege, noi locuim pe o înălțime și, la fel ca dervișul, avem și loc și timp și ocazia pentru contemplare. Treceam însă vreodată dincolo de contemplare?

Jurnalul existenței mele ca turcoaică, pe care, în Anglia, mi l-am imaginat că ar putea fi scris într-un foarte scurt timp, mă așteaptă zi de zi sub forma creionului și a caietului neatins, aflate pe mica masă din colțul cel mai confortabil al marelui meu dormitor. „Mâine”, spun, precum o adevărată turcoaică și, vai!, în Turcia sunt necesare câteva zile de *mâine* ca să ia naștere „într-o zi”; „într-o zi” se transformă curând în „niciodată” și cine știe dacă cele mai bune dintre impresiile mele turcești nu vor fi date „destinației locale și numelui” vreunei camere de la vreun hotel Continental?

Acum înțeleg cum săptămânile și lunile, chiar anii, pot trece fără să primești vești de la prietenii turci; acum înțeleg lipsa a ceea ce noi, englezii, numim „maniere de bun simț”. Noi i-am judecat greșit pe turci. Un stilou în harem! Ce intruziune inutilă! Febra reformelor, care a măturat ținutul Islamului începând cu Constituția² – femeia turcă nu a învățat încă să folosească stiloul, așa cum înțelegem noi acest lucru. Când i-am reproșat prietenei și gazdei mele că nu mi-a scris nici măcar o scrisoare, ea m-a întrebat: „De ce ar trebui să scriu?”; „Ce aș avea de spus? Știi exact cum se petrece fiecare moment al

---

¹ Derviș – om sfânt, slujitor al religiei musulmane; călugăr musulman (cerșetor) (n. tr.).

² Autorul se referă la Constituția Junilor Turci (1908) (n. tr.).

vieții mele. Cunoști afecțiunea mea pentru tine și, când două prietene sunt chiar sigure una de simpatia celeilalte, fiecare poate simți la ce se gândește prietena sa...” Și, astfel, am reluat conversația de unde am lăsat-o în urmă cu cinci ani.

Fatima nu a știut că veneam la Constantinopol. Nu era moartă, de asta eram sigură, deci ar fi trebuit să o găsec indiferent în ce parte a Turciei ar fi putut să rătăcească. Dar veștile despre sosirea mea au ajuns la prietena mea de îndată ce i-am găsit adresa. A venit imediat să mă vadă la hotel. O femeie turcă să mă viziteze la hotel! Era posibil? Cu cinci ani în urmă, care ar fi fost pedeapsa primită pentru o *libertate* atât de nesăbuită? Obiceiurile țării nu permit încă femeii turce să facă vizite la hotel și pentru fiecare pas înainte ea trebuie să își asume riscul de a ofensa gloata ignorantă și fanatică.

Fatima nu a intrat prin față. Chiar recent a fost deschis un restaurant „numai pentru doamne” de către aceeași conducere a hotelului în care stau și este, într-o oarecare măsură, un loc de întâlnire pentru femeile turce. Este primul lor pas către un club „la modă” și pentru mine, cea nou-venită, un alt mare pas către libertate. Lăsați pe seama acelor critici occidentali, care au adoptat o poziție deliberată contra conducerii prezente, declarând că „noua ordine a lucrurilor este mai rea decât cea veche”, să ia în considerare astfel de amănunte, precum deschiderea unui restaurant pentru femeile turce. Este parte a unui mare proiect de reformă și totul se desfășoară în parametri normali. În 1908, dacă mai mult de doi oameni ieșeau împreună la o cafea erau considerați „suspecți” și se raporta la cartierul general; în 1913, *femeile* turce se întâlnesc la un restaurant și discută subiecte politice – cu siguranță aceasta nu este Turcia pe care mă așteptam să o văd...

Având ceva de terminat în acea zi, am dat ordine că nu aş vrea să văd pe nimeni şi, ca urmare, când Fatima a întrebat de mine la restaurant, i s-a spus că sunt bolnavă. Eram în camera mea şi scriam când abia mi-am dat seama de un ciocănit blând în uşa mea. A urmat o repetiţie slabă a primului ciocănit şi apoi, la câteva minute după, a urmat încă unul şi încă unul. În cele din urmă, m-am ridicat şi am deschis uşa să văd cine era acolo. O pauză de un moment, apoi, o figură cu pelerină cam neagră şi foarte acoperită s-a aruncat în braţele mele, fără să spună un cuvânt, fără chiar să îşi ridice vălul, şi se tot agăţa de mine. Era Fatima şi aceasta era întâlnirea noastră după cinci ani, fără să ne mai fi văzut ori să fi auzit una de alta.

„Micuţă Fatima”, am întrebat, când, în sfârşit, îmbrăţişarea noastră lungă a luat sfârşit, „cum ai ajuns aici?”

„M-am strecurat prin uşa laterală şi am venit la lift”, a răspuns şi aproape că a râs cu părul desfăcut, gândindu-se la propria sa îndrăzneală. În urmă cu cinci ani, cea mai importantă dorinţă a Fatimei era să fie dusă cu liftul într-un hotel. O implorasem mai apoi să mă lase să îi satisfac curiozitatea asta – era suficient de puternică să o facă –, dar ea nu a spus nici nu, nici da, continuând să se întrebe şi să-şi dorească şi iar să se întrebe şi, acum, când se aştepta mai puţin, aşteptarea i-a fost răsplătită.

Se stabilise să merg la Fatima chiar în acea după-amiază, trăsura să fie trimisă să mă aducă şi acelaşi vizitativ bătrân să mă conducă din zgomotul, vulgaritatea şi moralitatea „peticită” a Perei¹, care pentru mine era la fel de insuportabilă, pe cât era Istanbulul de minunat.

---

¹ Sau Geyoglu, cartier din Istanbul (n. tr.).

„Voi număra minutele până vei ajunge”, a spus Fatima în timp ce se ridica să plece și, deodată, pentru prima dată a înțeles că trebuia nu doar să se întoarcă pe drumul pe care venise, dar și să înfrunte mulțimea. Minunat de turcește! Să socotești costul mărfii când ai chitanța în mână – câtă deosebire este față de prudența noastră britanică!

„Dar, spune-mi, Fatima”, am întrebat în timp ce coboram amândouă pline de curaj, ieșind apoi afară pe ușa principală, „cum ți-a plăcut prima ta călătorie cu liftul?”

„Faptul că erai singură și bolnavă într-un hotel”, a răspuns ea, „a fost mai important decât orice altceva. Nici nu m-am gândit la asta”.

Soarele lumina strălucitor în acea după-amiază – strălucind așa cum strălucește doar în Orient. Pe durata întregului drum din Pera către noua mea casă își făcuse loc prin ferestrele trăsurii, arătând atât de clar veșmântul subțire de praf care se răspândise confortabil pe rochia mea neagră de serj, transformând mânerele mari și albe ale trăsurii în stele de diamant înspumate. La fiecare colț am recunoscut vechi unghere – casele bătrâne acoperite cu plante cățărătoare, moscheile și fântânile mele preferate, aceleași mulțime care se mișca încet, aproape aceiași cerșetori. Iar eu mergeam la Fatima, care crescuse devenind dintr-o copilă o femeie, Fatima, care rezistase cu atâta îndârjire civilizației europene, aflată chiar la ușa sa, rămânând fidelă tradițiilor propriei civilizații și religii.

Dar, în cele din urmă, ajungem acolo. Fatima a venit la ușă să mă primească și m-a îmbrățișat în marele salon. Sunt aceleași țigări mici, aceleași cești de cafea, aceleași rânduri nesfârșite de cutii de bomboane, umplute cu prăjiturile delicioase ale Orientului, aceleași lichioruri, aceleași feluri

de dulciuri. Ne plimbăm și vorbim, de parcă nu ne-ar fi despărțit niciodată mile și ani.

Însă acum soarele coboară pentru odihnă. Este timpul cinei, lumânările sunt aprinse, fetița scumpă îi urează mamei sale noapte bună și face cunoștință cu noua sa „mătușă”. Sărutându-mi mâna, își ridică fruntea cu eleganța unei mici împărătese. Micuța și dulcea Perihan, cu ochii ei căprui, mari și frumoși! Vei avea oare destinul acelei mari prințese orientale, al cărei nume îl porți?

Capitolul 2

„Timpul aripilor frânte”

Dar să revenim la povara corespondenței. O altă prietenă turcoaică, o doamnă care a locuit în Anglia, consideră că unul dintre cele mai neplăcute aspecte ale civilizației noastre este obligativitatea de a răspunde continuu la scrisori. „Scrisori inutile”, așa le spunea ea, „mi-a fost milă de biata mea gazdă”, a explicat ea, să o văd cum pierdea cea mai mare parte a dimineții discutând despre unde va mânca sau unde nu va mânca și invitându-și prietenii să ia masa cu ea”. Aici, prietenii noștri vin neinvitați, mănâncă din ceea ce noi numim acasă „oala cu noroc”, cu o familiaritate încântătoare și reconfortantă.

Dar, cel mai mare obstacol care stă în calea scrisului, lăsând la o parte atmosfera, este lipsa de singurătate. Aici există, cu excepția oaspetelui onorat, singurătatea mulțimii și liniștea intimității, dar, niciodată, singurătatea așa cum o înțelegem noi în Occident, *i.e.*¹ unul singur cu el însuși în propria cameră și cu ușa încuiată. Niciodată. Și mă îndoiesc foarte mult când scriu rândurile de față că singurătatea și ruda sa apropiată, celibatul, vor fi vreodată acceptate sau chiar înțelese în aceste cămine orientale.

De câteva ori, în orice caz, când gândul la prieteni dragi de acasă, de departe, mi-a provocat conștiința, mi-am găsit refugiul

---

¹ *Id est* (lat. în orig.), „adică” (n. red.).

în camera mea pentru a scrie. Dar fata în casă din acel moment, Cadhem Hair Calfat (calfat înseamnă sclav), o negresă elegantă, m-a urmat pentru a vedea cu ce-mi poate fi de folos. Stau pe sofa – ea folosește cuvântul *eshab*, iar eu înțeleg că înseamnă „îmbrăcăminte” – și dau din cap. Nu, nu îmi voi schimba rochia. Aud *sou* („apă”). Scutur din cap, din nou. M-am spălat cu puțin timp înainte. *Satch* („păr”). Nu, părul meu este chiar în ordine... Dau cu mâna peste frunte și îmi mișc degetele pentru a o face să înțeleagă că vreau să scriu. Ea înțelege că sunt bolnavă și aleargă să aducă gazda, care se grăbește să afle ce nu este în regulă. Dar nici ea nu reușește să înțeleagă de ce merg în dormitor, pentru a scrie în singurătate, când aș putea să scriu la un birou mare, în salon, cu celelalte doamne care să îmi țină companie.

Dar ce ființă devotată este însoțitoarea mea de culoarea ciocolatei! Cu câtă răbdare încearcă ea să mă înțeleagă! Nici măcar o haină nu va permite să îmbrac singură și abia când sunt învelită în siguranță sub plasa contra țânțarilor pleacă. Și ce ar spune acum, în cazul în care i-ar da prin mintea ei devotată să vină și să vadă dacă e totul în ordine? Iată-mă, în afara plasei contra țânțarilor, scriind la lumina lumânării până se stinge, iar sunetul stiloului meu zgârâie aproape înspăimântător în liniștea gospodăriei și în tăcerea nopții.

Ieri după-amiază, la reîntoarcerea de la plimbarea de după prânz, au sosit vizitatoare. A fost șansa mea de a scrie. Așadar, după ce ne-am băut cafeaua și am fumat o țigară, m-am scuzat, am mers sus și Domnișoara Ciocolată (cum este numită acum negresa mea de către toți prietenii noștri) a scos *tcharchaff*-ul (vălul și capa). Totuși, până când am reușit să o fac să înțeleagă că misiunea ei s-a terminat pentru moment, soarele începea să apună, într-o splendoare care poate fi văzută doar

în Orient. Am ieșit pe balcon. Din minaretul moscheii din vecinătate o voce clară, minunată, suna prin aer, chemându-i pe credincioși la rugăciune. Îl auzeam de asemenea pe muezin¹, la distanță, cântând crezul musulman; este ca un ecou, căci fiecare notă din gamă este repetată de frumoasa voce care mă trezește la ivirea zorilor, evocând măreția lui Dumnezeu – și toate acestea în timp ce căldura tot crește, iar cerul însuși s-a transformat într-un minunat covor purpuriu, înfășurând chiparoșii îndoliați, moscheile și minaretele care se sprijină pe ele în cel mai bogat azuriu, și chiar casele din lemn de pe dealurile învecinate s-au preschimbat în mici palate de ocru, atât de distincte încât par să fi fost puse acolo mai târziu. Apoi, se mai vede și frumoasa Mare Marmara, camuflată într-o mulțime de violet și roșu și albastru și auriu. Ar putea oare exista un spectacol mai minunat? Cât de bine îi înțeleg acum pe aceia care adoră soarele!

Vizitatorii au plecat – ei trebuie să fie acasă înainte ca soarele să apună complet. Acum mi s-a alăturat prietena mea. Stăm pe balcon și privim în tăcere. Noi, de asemenea, am devenit parte a peisajului glorios; ne-am îmbăiat în minunatele nuanțe de trandafiriu ale soarelui... Soarele a apus. Domnișoara Ciocolată este aici, să mă îmbrace pentru masa de seară... și scrisorile mele sunt încă nescrise. Și, astfel, timpul zboară, iar noi, fără să avem habar de trecerea lui, suntem suficient de fericiți. Scrisorile aparțin Apusului, energia aparține Occidentului, dar apusul cu visele și bucuria frumoasă și liniștită, de care mă bucur acum, reprezintă moștenirea femeii din Orient.

Însă, presupunând că scrisorile sunt scrise, cum aș putea să le expediez? Scrisorile în limba engleză trebuie trimise din Galata².

---

¹ Musulman însărcinat să anunțe din minaret ora fiecăreia dintre cele cinci rugăciuni ritualice zilnice (n. tr.).

² Cartier al Constantinopolului (n. tr.).

Înseamnă că un servitor trebuie să meargă în Galata și să le expedieze, ceea ce nu este atât de ușor cum s-ar părea. Am încercat să rezolv eu însămi această problemă; dacă este obiceiul acestei țări să acorde două sărbători pe săptămână pentru măgar, câte ar fi necesare pentru vizitiu și grădinar? Privesc în grădină, poate aflu răspunsul în persoana grădinarului cu trup de muntean, care stă în picioare și urmărește cum cresc florile, cum cad fructele din pomi. Cum ar putea să înțeleagă locuitorii unei țări a autobuzelor cu motor și a telefoanelor cum este viața aici? O distanță care ne cere zece minute ar lua aici aproape trei ore, cel puțin cu Reşad, vizitiul nostru, pe capră. Despre el, se poate spune desigur că este blând cu animalele sale. Nu au nevoie să se grăbească decât dacă le place, el nicio dată nu le biciuiește; și, deși prietena mea și cu mine cântărim mai puțin de 18 pietre¹, cailor li se permite „o pauză” pe vârful fiecărui deal destul de înalt.

Mica mea ședere îmi arată tot mai limpede cât de imposibil este să păstrezi tradițiile occidentale cu toate aceste dezavantaje orientale. Pentru primele două sau trei zile, poate fi exasperant, dar curând filosoful renunță. Nu pot să circul dacă nu există mijloace de comunicație, argumentează el, și prietenii săi occidentali îl lasă extrem de singur.

Cu o noapte înainte ca vasul Companiei Mesageriilor Maritime să sosească la Constantinopol, ne-am așezat lângă Haidar Pașa. Era ora nouă, dar prea târziu pentru completarea unor anume documente birocratice turcești, care fac viața comercială inutil de complicată. „Vezi”, mi-a spus un diplomat de la bord, arătând către cele două maluri ale Bosforului, „Europa și Asia – acțiune și visuri – energie și fatalism – libertate și

---

¹ Unitate de măsură folosită în general de britanici și de irlandezi; o piatră = 6,35029 kg (n. red.).

sclavie”. Și luminile de pe malul european își ofereau strălucirea, plăcut și calm, Bosforului, iar Istanbulul, actuala mea casă, se ghicea în depărtare doar prin câteva scânteii pâlâitoare, pentru a ne aduce aminte că acești turci buni, cinstiți, încă trăiesc chiar și în acest secol al XX-lea ignorând civilizația, care luase în stăpânire cea mai mare parte a capitalei.

În orice caz, ruperea de societatea din Pera, cu câteva excepții, nu înseamnă o privațiune pentru femeia turcă. Ei nu îi plac femeile, poate, chiar mai mult decât îi displac bărbații, deoarece le cunoaște mai bine, dar îi înglobează pe toți, de ambele sexe și de toate națiunile, sub termenul oarecum disprețuitor de *Perote*. Ei nu îi plac vocile ridicate ale femeilor – ea, care este educată că o formă elementară de bun simț este să vorbească pe un ton scăzut și blând (servitorii aici pur și simplu șoptesc) –, ei nu îi place îngrozitorul obiceiului *Perote* de a pune întrebări (căci femeile turce nu vor fi chestionate); ei nu îi plac bărbații iscoditori și care se holbează, privind ca și cum și-ar „croi” drumul prin vălurile negre, veșmântul turcoaiceilor.

„Dar, de ce nu le place femeilor turce *Perote*?”, am întrebat într-o zi. „Au sângele a șase națiuni în vene și sufletul niciuneia”, a răspuns prietena mea; „și viciile celor șase și virtuțile niciuneia”, de asemenea am aflat recent că levantinele sunt cele care au spus lumii puținul care se știe despre femeile turce.

Vălul turcoaicei constituie întotdeauna sursa unui interes nesfârșit. Cel puțin un capitol dedicat vieții în harem va spori întotdeauna valoarea unei cărți; căci cuvântul „harem” stârnește imaginația, evocă viziunile cititorilor despre timpul acoperit de misterul secolelor, de marii viziri îmbrăcați în multe veșminte colorate și purtând turbane de mărimea și forma dovlecilor și, nu în ultimul rând, pe stăpânul poligam al haremului, pe care l-au transformat în subiectul celei mai proaste glume de fumoar.

Bieții turci! Cum i-am umilit! Turcul își iubește casa și își iubește soția. El este un soț indulgent și un tată bun. Și totuși îl judecăm pornind de la cărțile care s-au scris, nu pentru a spune adevărul despre popor, ci doar pentru a fi vândute; Occidentul așteaptă să audă povești nesănătoase, când citește despre locuințele din Orient, și toate aceste falsuri sunt puse în circulație de către guvernantele concediate și doamnele Perote, care le-au dat o înfățișare și un suflet urât tuturor celor care trăiesc dincolo de ușa pe care lor li se oferă rar privilegiul de a intra.

Indirect, proclamarea Constituției a însemnat mult pentru femeia turcă. După această dată, aceștia i s-a permis să călătorească și să viziteze ea însăși țărâmurile despre care citise atât de mult. Apoi, cu ochii săi atenți și mintea receptivă, femeia a înțeles viețile noastre, precum nicio altă femeie occidentală nu a fost capabilă să înțeleagă Orientul, iar întotdeauna rezultatul este că astăzi, cu toate că ea se înfățișează turistului cu vâl și retrasă, evoluează atât de repede, încât eu, după o absență de cinci ani, abia o recunosc.

„Este un vânt rău, care nu aduce nimic bun”, spune proverbul nostru și, deși pare o slabă consolare, este o nenorocire mare, care a cuprins o bună parte din biata Turcie, care a adus femeile împreună, a scos la iveală toate calitățile lor cele mai bune și le-a determinat, odată cu ostilitatea Occidentului, să își salveze patria cu orice preț.

Este epoca în care Europa a văzut femeia turcă așa cum este aceasta în realitate; a văzut splendida organizare a Societății Semilunei Roșii, gazeta femeilor, editată de o femeie, programul său pentru sănătatea națională, pentru pregătirea surorilor medicale și a medicilor și chiar telefonistele în viitorul apropiat. Cu siguranță, ar trebui să fie onorate, acolo unde onoarea este potrivită; deși, din motive pe care le voi înfățișa mai târziu, va

mai trece destul timp înainte să se considere că ar fi înțelept ca femeia turcă să-și dea vâlul jos, acesta nu este în general ceea ce Europa își imaginează că ar fi. Femeia s-a trezit din întunericul și oroarea regimului hamidian¹, cu curajul și hotărârea de a arăta lumii că un singur sex nu poate conduce o țară, că vocea femeii trebuie să fie auzită în toate problemele importante – nu în mod anonim ci deschis și cinstit și fără limite, deoarece este dreptul său – și dacă un sex trebuie ținut în ignoranță, acelea nu vor fi femeile.

Am încredere în femeile din Turcia. Odată cu educația – aceste femei, deși provin dintr-o mare cultură, nu sunt educate – vor dobândi perseverența și punctualitatea necesare, a căror lipsă ține femeia din Turcia într-o înapoiere față de restului Europei. Având mijloace îmbunătățite de comunicație și, de asemenea, o muncă organizată, personalitatea sa se va dezvolta. Ea poate să își ocupe strălucit locul în lupta pentru o mare cauză. Nu știu de unde își dobândește curajul extraordinar, sângele rece și simțul de a acționa așa cum o face, dar amănunțele sunt cele care o îngrijorează; ea își pierde răbdarea și acel teribil „lasă pe mâine ce nu poți face astăzi”, care se datorează, în parte, climei și parțial moștenirii veacurilor, a fost pentru femeia turcă, până acum, obstacolul în tot ce a întreprins.

Am întrebat-o pe Halide, poate cea mai activă și bine cunoscută femeie din Turcia, în numele uneia dintre proeminentele noastre societăți ale sufragetelor, cum putem noi, englezoaicele, să le sprijinim pe turcoalice în dezvoltarea lor. „Cere-le”, a spus aceasta, „să renunțe pentru totdeauna la acel cuvânt prost înțeles «harem» și să vorbească despre cum suntem noi în casele noastre «turcești». Cere-le să încerce să risipească

---

¹ Autoarea se referă la regimul sultanului Abdul Hamid al II-lea (n. tr.).

atmosfera neplăcută pe care înțelegerea greșită a aceluia cuvânt a aruncat-o asupra vieților noastre. Spune-le care este adevărata noastră viață”.

Și, astfel, iată-mă pe moment, o femeie în inima Istanbulului. Doar trăind viața altor oameni putem avea idei despre adevăratele valori ale acestora. Numai cufundându-se, pentru o vreme, în viața altuia, poate cineva obține recompensa unei cunoașteri superioare, iar eu am fost primită într-o casă turcească, în care mi s-a oferit ospitalitate greu de egalat în orice altă țară.

Halide a complementat energia, curajul invincibil și abnegația femeilor din țara mea. Dacă, atunci, femeile din Orient pot înțelege tactica unei părți dintre femeile muncitoare, pe care atât de mulți bărbați și multe femei le-au acoperit de ridicol și nedreptate, cu siguranță, noi, în Anglia, ar trebui să încercăm să înțelegem mai bine femeile turce, căci de la noi ele așteaptă îndrumare și, mai presus de orice, empatie.